

"Analecca
Pialecta
Piazza
Mouti S.M.
Italia 3, Roma
Dc
103

НАША КУЛЬТУРА

НАУКОВО-
ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1952. ЧЕРВЕНЬ, ч. 8 (173)

ВІННІПЕГ

МИТРОПОЛИТ ІЛаріон.

ХРОНІКА НАШОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

Діловий Ювілейний Комітет Святкування 70-ліття Високопреосвященнішого Іларіона, Митрополита Української Греко-Православної Церкви всієї Канади, отсім висловлює сердечну подяку Високопреосвященнішому Михаїлу, Архиєпископові Торонта й Східної Канади, Всечеснішим о. о. Парохам і Зарядам Громад нашої Церкви, усім Національним і Науковим Установам і Організаціям, та всім окремим особам, які надіслали свої привітання, статті та зложили свої дарунки для Високопреосвященнішого Ювілята, — Митрополита Іларіона з нагоди 70-ліття його життя, повного посвяти, трудів і праці для рідної Церкви й Народу. За Діловий Ювілейний Комітет: о. Г. Метьюк, Mag. Богосл. Голова. Д-р. Ю. Мулик-Луцик, Секретар. В. Таский, Касієр.

Доповідь дійсного члена УВАН, Митрополита д-ра Іларіона, на тему: "Моя біжуча науково-дослідча праця", відбулася в суботу 10-го травня ц. р. в Нью-Йорку, в приміщен-

ні УВАН. Зібралося багато дійсних членів та співробітників УВАН. М. Іларіон докладно розповів про свою наукову працю. Повна саля присутніх вітала М. Іларіона, як свого наукового колегу, і наукове засідання непомітно обернулося в теплі родинні збори.

Виклади. М. Іларіон мав свої виклади: 1. Віковічна слава Української Церкви, Вакав, Саск., 25. V. 1952 р., і 2. У згоді сила, Вімер, Саск., 29. V. і Брэндон, Ман., 1. VI. 1952. Викладова галя була по береги переволнена.

Пишний розцвіт Української Православної Церкви в Канаді, — на цю тему в п'ятницю 9-го травня Митрополит Іларіон сказав своє Слово в Україну через "Голос Америки" в Нью-Йорку.

Буйний згіст Православної Церкви в Канаді. Десять літ тому всеканадійський перепис подав 88.874 православних, а перепис 1951 року нарахував їх уже 172.271 душа. Греко-католиків за переписом минулого року є

(Продовження на ст. 37-38)

НАША КУЛЬТУРА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Адреса Редакції: 804 Magnus Ave., Winnipeg Man., Canada.

Передплата річна 2.50 дол. Окреме число 25 центів.

Телефон 591-606.

ВИДАЄ ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ. РЕДАГУЄ НАУКОВИЙ КОМІТЕТ.

Рік XV.

Червень, 1952 рік.

Число 8 (173)

СВЯТО ПРАЦІ *

Сьогоднішнє свято має для нас принципове значення.

У відомому вірші "Цехмісфер Купер'ян" Іван Франко відзначив наш традиційний нахіл вшановувати заслужених людей тільки по смерті, а ніколи за їх життя. Що більше, він недвозначно підкреслив, що загал, щоб могти скоріш почитати дану заслужену людину, виявляє за її життя нахіл приспішити цей момент посмертного почитання, і переслідує своїх живих кандидатів на постать майбутнього культу.

Така постанова справи свідчить про те, що культ великих людей викликаний самою потребою цього культу, — містичною потребою, а не етичною, — не свідомістю віддати належну вдячність великим людям за їх заслуги.

То ж сьогоднішнє Свято має принципове значення тому, що ми, всупереч понурій традиції, засвідчуємо свою пошану до заслуженої людини за її життя, в її присутності. Ми сьогодні зібралися на Свято Праці. Але ми не можемо відділяти праці, як абстракту, від реальної людини, яка цю працю довершила.

Це велика честь промовляти на святі Високого Ювілята, Високопреосвященнішого Владики Іларіона, Митрополита Вінніпегу і всієї Канади. Але ще більша радість — промов-

ляти власне за Його життя, щоб висловити Йому скромне признання в імені Вашому, Святочна Громадо, в імені цих високих інституцій, які ми тут заступаємо, і в імені власному, — признання за труди, які Високий Ювілят поклав для народу, здійснюючи свій заповіт:

"Служити народові — то служити Богові!"

У змісті поняття про працю лежить не тільки факт вкладання енергії та наслідки цього — твори, але також мета цього. Ця мета, з якою працював Високий Ювілят, невід'ємлива від творів Його духа; вона ж не виришила про їх якість взагалі, а важливість для нашого народу — зокрема. Ця свідома, вольова мета була, — злагатити й скріпити українську культуру в її основах.

Спис досьогодніших творів Високого Ювілята переступив межу 900 назов, і скорім кроком прямує до числа 1000. Ми бачимо імпозантне число творів, а в них — світ цифр, дат, фактів. Під їх спокійною поверхнею пульсує живий дух великого мислителя. Вони — ці цифри, дати і факти — стелилися на папері по довгих, безсонних ночах праці Мислителя з його радощами й скріботами, запланованими на вічність, що проектується на безконечне минуле нашого народу, на його переходове сучасне та нерозгадане безмежне майбутнє, охоплюючи собою неподільну єдність часу у вічному бутті народу.

Час — це дуже ненадійний літописець для заслуг одиниці. Скільки тво-

* Резюме промови Секретаря Ювілейного Комітету, Д-ра Юрія Мулика-Луцика на Ювілії 70-ліття Митрополита Іларіона (Проф. Д-ра Івана Огієнка) у Вінніпегу 18-го травня 1952 р.

рів Ювілята, що Він їх ледви чи пам'ятає всі сам, у непам'ять поніс буревій нашої історії? Не всі вони є в сім'ї сучасної бібліографії.

Що було створено за коло півстоліття, цього не переповісти хоч би тільки в самих назвах за півгодини. Одно певне: дух Високого Ювілята поклав свою вічну печать на тій епосі буття нашого народу, яку Він співтворив разом з іншими, що дуже нечисленні. Обсяг діяльності його охоплює собою дуже багато об'єктів, що являють собою духову синтезу. Для наглядності — схематично й скоріш теоретично можемо виділити з цього обсягу — скорочено — три ті об'єкти, що мають для України, а то й для людства непроминальне значення, — це об'єкти: 1. науковий, 2. церковний, 3. громадський.

Їх аналіза та синтеза — це вже сьогодні обширний предмет науки. Буде до речі вказати на їх важливість, а зробити це наглядно не можна інакше, як тільки ілюстративними прикладами.

1. Культура — це душа народу. Наш Високий Ювілят величаву будівлю своєї культурної праці почав від вмурювання глибокого історичного — а точніше, ще передісторичного — фундаменту, щоб її новочасний дах не висів у повітрі. Він вказав на її закономірний, органічний розвиток з власної національної потенції в прачасах і в історії, як також поставив вимогу засновуватися на цьому ж національно-органічному джерелі і в сучасному.

Послідовно до цього Він відзначає важливий факт існування в нас письма і писань ще в доісторичних часах, як також для дохристиянських часів підкresлює в нашого народу високу етику, імперативи якої межували з християнськими. Цією своєю обґрунтованою теорією, що є нічим іншим, як тільки розкриттям дійсності, Високий Ювілят перший розвіває міт, наче б то ми до часів прийняття християнства були варвари.

2. Повний переклад Св. Письма на українську мову — це сам по собі велетенський труд Високого Ювілята. Коли включити до цього переклад богослужбових книг, то ледви

чи який інший слов'янський народ може пишатися таким дорібком. У перевідкладній діяльності міститься точка тягару церковної праці Високого Ювілята. Її круг можна б — знов же таки, лише теоретично — поділити на дві гемісфери: а) філологічну, та б) місійну.

а) Освічені верстви не бачать дальше поза обрії філологічної гемісфери. Вони іммісто балансують між свідомістю про чисто мовознавчі засікавлення Перекладача та про розкривання перекладами Св. Письма, щоб його розуміти для заспокоєння цікавості самої в собі.

б) Упротивень до освічених верств, широкі народні маси менше цікавилися філологічною проблемою перевідкладів Проф. Д-ра Івана Огієнка. Для них українські переклади Св. Письма і взагалі богослужбових книг (з огляду на зрусифікований тип старо-церковно-слов'янської мови, що від ІІ-го полов. XIX ст. фактично опанувала Православну Церкву в Україні) мали передусім психологічне значення, — значення релігійно-національне. Переклади Проф. І. Огієнка були реальною працею в розмосковлюванні Церкви, а водночас стали для народу символом національно - релігійних прагнень, що їх народ надіявся одноразово осягнути в 1930 р., коли було заповіджено скликати Собор Православної Церкви в Польщі. Рідна Церква для бездержавного народу є всім: і державою, і національною школою, і платформою єдності. У 1930 р. народні православні маси в Західній Україні захвилювалися: у всіх на устах були слова: українізація Церкви, богослужбові переклади, Проф. Огієнко; всі ці три поняття являли собою єдність. Ця місія Високого Ювілята серед українського народу нагадує з-перед поверх тисячі літ таку ж місію Кирила й Мефодія серед слов'ян.

3. “Рідна Мова” для старших освічених верств — це лише журнал, що його заснував був і видавав Проф. І. Огієнко під відомим кличем: “Для одного народу — одна літературна мова!” Освічені старші одиниці знов сприйняли цей клич механічно, як виключно філологічний. Але для ши-

рого загалу цей клич означав: Україна від серця до серця! Кожна одиниця реально переживала цей клич, і почерез нього почувалася в стосунку до нації, як жива частина в цілості, і ту цілість нації відчувала в собі — в одиниці. Це було будування органічної бази патріотизму. Мало не в кожній селянській хаті був український часопис — і здебільшого від іншої партії, що ділили народ. Але в "их же хатах часто-густо можна було побачити на стіні скромну текстурову табличку Проф. Івана Огієнка: Десять заповідей Рідної Мови з начальним гаслом: Для одного народу — одна літературна мова!"

Це був реальний, органічний принцип єдності, — підkreślеної соборної єдності: "Для одного народу..." І ця табличка висіла — мов національне сумління — у величавих установах і по убогих селянських хатах. І з нею була зв'язана ідея "говорити по-огієнківськи", що значило: Говорити правильно українською соборною мовою. А щоб це чинити з власної волі, треба було мати любов до цієї соборної мови, що була і реалом, і символом любові до народу та соборних почувань. Під цим оглядом справді заіснувала була епоха огієнківщини, так як у політиці — епоха петлюрівщини. І за цю огієнківщину падали жертви. Адже ж вистачило було студентові Львівського Університету при професорові Янові розмовляти "по-огієнківськи", щоб перепasti на іспитах. А такі Янови являли серед поляків більшість. І сітка "Гуртків Рідної Мови", що дедалі густіше почала вкривати край, безумовно була носієм найбільш загрозливої для поляків ідеї: духовно-органічної єдності в природному патріотизмі мас.

"Студентський Шлях", "Вісник", "Рідна Мова", — оце перед 1939 р. три легальні журнали, що їх у своїй течці мав здебільшого кожний свідомий студент-українець.

Ота скромна текстурова табличка — Десять заповідей Рідної Мови — була відзеркаленням скрижалі з таким же гаслом в душі кожного патріота, і вона — ця табличка — стала печаттю огієнківської епохи.

Чи була ця велетенська культурна робота Проф. І. Огієнка політичною? Очевидно, — так! Як довго існують нації, так довго реально існують лише національні культури. І як довго існують лише національні культури, так, довго вони є основною зброєю при нападі та самообороні націй.

Годі сказати, в якій силі ще діє предковічна правда: "Ніхто не є пророком у краю своїм". Однаке наш Високий Ювілят став був пророком між своїм народом. Маючи на увазі все ж живучість повищої максими, я не стану говорити про його всевідданість народу, про ірраціональну любов, про повне зrozуміння... Замість того я волю ствердити дійсність: більшість українців у найкритичніших для України часах ясно усвідомлювала собі, що без Нього Україна не може обйтися. Це проблема не сентименту, а — об'єктивної оцінки Його вартості. А це знов не могло не породити сентименту до Нього.

Ось один приклад з 1942 р.

Заяля Міської Управи в Рівному. Зима. У місті шаліє терор, голод і гестапо. У залі засідає Всеукраїнська Церковна Рада (у якій доля судила мені приймати участь як делегатові від Варшавської Митрополії). Урочистий настрій. Встав голова Ради, старенький адвокат Карноухів. Спочатку він згадує минуле. Рівному вже судилося раз переходово бути столицею України, коли свого часу на цілу Україну уряд УНР з Гол. От. С. Петлюрою на чолі... Хоч і не з нашої волі, але й тепер м. Рівне провізорично стало столицею України.

Змалювавши значення УАПЦ для України в цих важких для нашого краю часах, п. Карноухів з'ясував необхідність заснування власної Патріархії і на кандидата поставив від себе "одного з найбільш заслужених синів України в її минулому й сучасному", — Архиєпископа Холмсько-Підляського, в миру — Проф. Д-ра Івана Огієнка...

Зібраниі не плескали, — це був та-кий час: марево смерті нависло над містом, — тільки мовчки, вро-чисто піднісся вгору ліс рук...

Кандидатура прийнята одноголосно! Голова Собору продовжує. Вне-

сок: просити Владику Іларіона про згоду.

З протилежного кінця столу один із наших знайомих кинув коротко:

— «Мені відомо, що Берлін не впустить Владику Іларіона в Україну!

Інший знайомий запропонував перевезти Владику Іларіона нелегально через границю. Цього ніхто серіозно

не потрактував. Собор вирішив поробити в справі легального переїзду всі можливі заходи. Але Берлін рішуче став проти!...

Голос народу пролунав не випадково, і силою випадку також не може затихнути. В Україні він досі лунає в серцях, які разом з нами бажають Високому Ювілятові многоліття!

Д-р Ю. Мулик-Луцик.

ЛЮБОВ.

Я взяв своє серце малими руками,
Й віддано поклав Україні до ніг,
І юна любов розцвілася між нами,
І став я орати її переліг.

И нікому вже більше не дав я любові,
Бо другого серця кохати не маю,
І вірним останусь, аж дошки соснові
Єдину любов мою спинять безкраю...

I. Огієнко.

СІМДЕСЯТЛІТТЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

Відзначено 70-ліття Митрополита Іларіона.

Вірні Української Греко-Православної Церкви в Канаді вшанували в неділю 18-го травня свого Митрополита, Преосв. Іларіона, в 70-ліття його життя. Хоч ювілейні святкування відбулися у Вінніпегу, то численні привітальні листи і телеграми, які наспілі до Ділового Ювілейного Комітету з усіх сторін Канади та із З'єд. Держав, Південної Америки і навіть з Європи на адресу достойного ювілята, свідчили про загальний характер свята і глибоку пошану до ювілята за його 50-літню службу свому народові.

На принятті, що відбулося увечері в залі Собору св. Покрови, було присутніх понад 300 вірних із трьох українських православних Громад у Вінніпегу: Були й гості з-поза Вінніпегу та із З'єдинених Держав.

Після вечері відбулася ювілейна програма, якою проводив Всеч. о. Є. Грицина, голова Президії Консисторії. Він виголосив одну з промов того вечора, підкреслюючи безприкладну працьовитість Митрополита і бажаючи йому ще багато років праці для добра Церкви та українського народу. Програма почалася відчитанням привітальних листів і телеграм, яких було кілька десятків. Очевидно, не було часу відчитати їх повністю. На першому місці відчитано привітання від Впреосв. Арх. Михаїла із Східної Єпархії, потім від Арх. Ігоря Губи

з Америки, о. д-ра С. В. Савчука, а потім від церковних Громад, Священиків, світських діячів та організацій. Привітання відчинає п. І. Кирилюк.

Проф. Леонід Білецький, товариш Митрополита ще із шкільної лавки, розказав кілька споминів із свого знайомства з ювілятом в Україні та згадав про широкий і багатоманій шлях праці, на який став ювілят.

Промовець згадав участь ювілята у державному будівництві України, про організація ним університету в Кам'янці-Подільському, і підкреслив при цьому близькість тодішнього проф. Огієнка. У другій частині промовець заторкнув різні ділянки, на яких проф. Огієнко працював в Україні, а пізніше на еміграції. Проф. Огієнко, говорив він, є знаменитим популяризатором, уміє писати зрозуміло для широких мас. Ювілят визначився як близький педагог, великий церковний діяч, перекладач св. Письма та щирий український громадянин і патріот.

Проф. Мулик-Луцик вказав на велику вартість праці ювілята з обсягу української мови. Це він, говорив промовець, кинув кліч: Для одного народу — одна літературна мова. Проф. Огієнко об'єднав український народ мовою. Многі публікації, що він видав у справі мови, носили дійсний соборницький характер. Прелегент згадав також про дослі-

ди й працю ювілята у зв'язку з тематикою християнства та Української Православної Церкви в Україні.

Парох громади св. Покрови, о. Г. Метюк (голова Ділового Ювілейного Комітету) зупинився над діяльністю ювілята, як Архипастыря Холмського і Підляського, та згадав про незвичайно прикрі умови, серед яких ювілятові приходилося тоді працювати.

Від Катедральної Громади Пресв. Тройці у Вінніпегу вітав Митрополита голова тієї Громади Н. Боднарчук і вручив ювілятові грошевий дар. Від Громади св. Покрови вітав Владику голова Н. Кушнірик і також вручив дар. Микола Долинчук, голова Громади св. Михаїла, вітав Владику від своєї Громади.

Кінцеве слово виголосив Митрополит. Да-

куючи за ширі привіти, побажання й дари, Владика подав кілька картин і подій зо свого життя, що вплинули на кристалізацію його ідеології, в основу якої лягла праця- для свого народу. Цю ідеологію можна вмістити в кількох словах: Служити народові, це служити Богові! У праці людина знаходить спокоєння, знаходить радість, бо праця, — це ціль життя.

Відспіванням многоліття Владиці закінчилися ювілейні святкування.

Рано, тієї самої неділі, відбулося в Соборі св. Покрови урочисте Богослуження, а після того Молебен. Владиці асистували під час відправи місцеві Священики: оо. Грицина, Стратійчука, Дмитрів і Метюк.

(“Український Голос”).

Митрополит Іларіон.

Один визначний учений сказав одного разу, що історія народу чи держави, — це серія біографій або життеписів. І справді так воно є. Перегляньмо історію будьякого народу, а побачимо, що вона творилася з білом часу з великих діл великих людей, оди- ниць.

У сучасній історії українського народу між іншими визначними людьми, які творили великі діла, є ім'я Д-ра Івана Огієнка, теперішнього Митрополита Української Греко-Православної Церкви в Канаді, — Високопреосвященнішого Іларіона.

Ушановуючи його з нагоди його 70-літніх іменин, ми вшановуємо рівночасно й самі себе, бо він є одним з нас. Народ, який своїх провідників, учених чи взагалі визначних людей не шанує, тим самим понижує й себе.

Митрополит Іларіон народився в містечку Брусилів, на Київщині, 15-го січня, року 1882. Батько його звався Іван, а мати — Євфросинія. Після закінчення початкової школи таки в Брусилові він іде до Військово-Фельдшерської Школи, і там студіє медицину. Потім був він помічником лікаря в щпиталі. Та з часом у нього будиться й зростає сильне зацікавлення журналістикою й письменством. Пізніше, на студіях літератури й мовознавства в Київському Університеті, він ще більше захоплюється письменством. За часів Української Центральної Ради він стає доцентом української мови в Університеті, а недовго потім стає професором та викладає українську мову й літературу. За його щирість у цій праці й загальну віddаність своїму предметові, його покликано в члени Міністерства Освіти.

В році 1918 дістає він посаду надзвичайного професора в Київському Університеті. Недовго потім покликано його на становище Міністра Освіти й Віроісповідань в Україні. Це завдання він виконував по повній змозі своїх сил, та недовго, бо зайдши такі політичні обставини, які змусили його вибратися дала на захід, до Варшави, де був професором теології в Варшавському Університеті.

Під час життя в Варшаві він почав глибше інтересуватися справами релігійними, і року 1939 вибрано його кандидатом на Єпископа Холмщини. Це становище він обняв 20 жовтня слідуючого року — 1940. Пізніш року 1944, дня 16-го березня, стає він Митрополитом.

Через воєнні події він мусів вибратися з Польщі до Швейцарії, в році 1944, де перебув серед невигод і несприяючих для своєї праці обставин до року 1947. Того року, на просьбу парохії св. Покрови в Вінніпегу він прибув до цього міста, й далі служить своєму покликанню, як духівник і працівник на полі літератури й мови.

В році 1951, на надзвичайному Соборі Української Греко-Православної Церкви в Канаді, відбутим 8 і 9-го серпня в місті Вінніпегу, Митрополит Іларіон прийняв обов'язки правлячого Єпископа з титулом — Митрополит Вінніпегу й всієї Канади.

Ta головна заслуга цього великого нашого сучасного народного працівника полягає в його праці пера. Від самої молодості до сьогодні це його перо не спочиває, а постійно працює, постійно творить.

Щоб подати належну оцінку його письменницької й творчої праці взагалі треба б написати не статтю, а прямо кілька томів.

З-під його пера вийшло велике число різних вартісних наукових праць, — вартісних як для літератури й мовознавства, так і для нашого релігійно-церковного макету. Перевів він на мову українську Вечірню, Утреню, Служби Божі та інше. На полі науки й мовознавства опрацював він такі вартісні речі як: Історія української літературної мови, Українська культура, Слово про Ігорів похід, Повстання азбуки й літературної мови в Слов'ян, Костянтин і Методій, та біля 300 інших. Місячник "Рідна Мова", видаваний в Європі, виходив через довший час, і на американському континенті викликав живе зацікавлення справою одного правопису для всього українського народу. Один з його найбільших і найцінніших творів, це 12 томів Історії Старослов'янської церковної мови.

Маючи такі великі заслуги за собою, Митрополит Іларіон здобув для себе одне з головних місць в історії нашого народу. Кож-

ний і кожна з нас відчуває супроти нього глибоку вдячність. ("Канадський Фармер" у Вінніпегу, за 28.V.1952 р.).

У неділю, 18 травня, в Вінніпегу члени української греко-православної Ієархії в Канаді вшанували Голову своєї Церкви, Митрополита Іларіона, з приводу 70-ліття його народини. У Соборі св. Покрови відбулося цього дня святкове Богослужіння, а опісля прийняття в честь Митрополита. Предсідником прийняття, на якім було теж багато світських людей, був о. Є. Грицина, Голова Президії Консисторії. Одним з головних світських промовців був проф. Л. Білецький, що разом із Іларіоном, колись Проф. Іваном Огієнком, очолювали український університет в Кам'янці Подільськім. Ів. Кирилюк відчитав низку привітальних листів і телеграм для Митрополита. Одна телеграма була від канадського міністра іміграції Валтера Е. Гарриса. ("Новий Шлях").

УЛЮБЛЕНИЙ ВЛАДИКА.

С п о г а д и .

Українці, мешканці Холму, сходилися найчастіше на "Святу Гірку", коло православного Собору, провадили тут свою "політику" та "ворожбу" на майбутнє. Взагалі "Свята Гірка" була прибіжищем усіх пригноблених холмщаків. Одні покріплювали свої душі на щоденних відправах і молитвах у Соборі, де щонеділі відправляв Службу Божу Преосвящений Іларіон Огієнко, а інші виходили на Гірку, щоб відпочити та оглянути змучений Холм, який простягнувся довгою смugoю по обох сторонах Гірки.

Знаменитий хор Собору і сама особа Іларіона притягали багато звідунів до того місця, де перед сотнями літ господарив Галицько-волинський король Данило, сліди панування якого були виразні ще краще в Столпі, недалекому селі, де заховалися високі мури оборонної башти.

Від часу, коли поляки мусіли звернути Собор і Св. Гірку її дійсним власникам, — Православній Українській Церкві, ця місцевість стала містом відпустів і гарячих молитов українців, які жили по тій стороні "лінії інтересів". Поклонники святих місць не забували відвідати улюблена-

ного Владику, що був широко відомий серед українського суспільства, як учений, знавець української мови, перекладач св. Письма та любий пастир свого поневоленого стада.

Наприкінці травня відвідав також і я Владику Іларіона. Зібралося нас біля 15 осіб, переважно вчителів, і під проводом директора української гімназії в Холмі, п. Білика, застукали до владичої палати, що містилась коло Собору. Нас запрошено до світлиці, куди за хвилину вийшов Іларіон. Постать Владики справила на нас зворушуюче враження. Сиве волосся і стрижена борідка нагадували світського науковця, але ця особа тепер видалась нам ще величніша, гідна свого іменника митрополита Іларіона часів князя Ярослава Мудрого! Таке було наше враження.

Владика поблагословив нас і подавував кожному, на пам'ятку, з авторським підписом, книжку "Рідне Слово". З нашої розмови пригадую собі більш-менш такі його слова:

"Дорогі, — війна між Німеччиною і Росією — це питання не місяців, а тижнів, а може й днів. Спалахнути вона може кожного дня, несподівано... Я від того зудару багато не на-

діюся... Мене непокоїть неясне відношення до нас німців..."

Попрошавшись, ми вийшли в місто".*
М. С. Чарторийський.

* З книжки М. С. Чарторийського:
"Від Сяну по Крим", Нью-Йорк, 1951, ст.
9 — 10.

ГЕБРАЇЗМИ В СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ.

Читаючи старослов'янські тексти чи то Старого, чи Нового Заповіту, ми часто подибуємо і форми, і окремі фразеологічні вирази, і окремі слова, яких дуже трудно зрозуміти. І нерідко буває, що й грецький текст цього місця мало нам допоможе для кращого зрозуміння. Сучасні перекладачі перекладають, як хто хоче. Ці форми й вирази кидаються нам у вічі своєю явно не слов'янською побудовою. Так само і в мові грецькій подібні форми й вирази зовсім чужі їй.

Ті 72 толковники, що в половині третього віку до Різдва Христового переклали Біблію, перекладали її цілком дослівно, звичайно не розв'язуючи на своє національне гебраїзмів. Це була глибока давнина, коли ще зовсім не існувала методологія перекладної праці, але панувала догма: перекладати дослівно. Ось через це в грецькому перекладі Біблії знаходимо дуже багато різних гебраїзмів, які з тих саме причин попали й до старослов'янських перекладів з грецького, зроблених ще за часів незабутніх братів Костянтина й Методія (IX вік) та їхніх пізніших наслідників.

Про гебраїзми в старослов'янській мові ще ніхто в нас не писав; важливість цього питання я підніс у своїй праці: "Повторний інфінітив в слов'янських мовах", видрукуваній в "Slavonica" 1941 р. в Братиславі. Гебраїзми зо Старого Заповіту часто переносилися до Заповіту Нового, а з Нового вони переходили й по інших старослов'янських писаннях, бо мова Нового Заповіту довгі віки правила за зразок всеслов'янської літературної мови. Ось тому для славіста, що працює над вивченням старослов'янської мови, конечним є знати й різномірні різні впливи на цю мову, а серед них вплив гебрейсь-

кий (звичайно через мову грецьку) чи не найбільший.

Я десять літ (1930 — 1940) займався перекладом Біблії на українську мову з мови гебрейської, і наочно пересвідчився про великий вплив мови гебрейської на біблійну мову старослов'янську. Для науки конечним було б написати велику монографію про гебраїзми в старослов'янській мові, але я для цього не маю тепер необхідних джерельних матеріалів, а тому, поки що, обмежуюся ось цими короткими замітками, які подаю в цій статті. Фахові гебраїсти колись займуться глибше цією справою, їй подадуть для науки більше матеріалів. Порівняння з самим тільки грецьким текстом справи не вирішує.

До цього додам іще, що в місячнику "Рідна Мова", яку я видавав у Варшаві за 1932 — 1937 роки, я вмістив чимало різних статей, які висвітлюють стосунки старослов'янської й гебрейської мов. Головні з цих статей з'явилися в 1938 р., а саме: 1. Давньоєврейська поезія (РМ 1938 р. ст. 213 — 224 і 267 — 276), 2. Адам, мовнотеологічний нарис (325 — 326), 3. Єва (348), 4. Вимова давньоєврейських біблійних імен (337 — 346, 385 — 392), 5. Непорозуміння в перекладах Св. Письма (353 — 362, 431 — 434), 6. Ономастика в Мойсеєвій Книзі Буття (449 — 458), 7. Спокушати-сobelазняти (475 — 484), 8. Верблюд і ушко голки (497 — 502), 9. Вимова біблійних імен з й напочатку (РМ 1939 р. ст. 1 — 6), 10. І не введи нас во іскушеніе = І не введи нас на спробу (293 — 296). 11. Назви Бога ("Слово Істини" ч. 19 за 1939 р. ст. 3 — 9). У своїй праці "Складня української мови", томи II і III, що друкувалися в "Рідній Мові" за 1937 — 1939 роки, я подаю багато екскурсів з складні гебрейської й старослов'янської

мови. Моя окрема монографія: "Біблійний стиль" загинула року 1939-го в Жовківській друкарні, коли її зайніяли більшевики.

Біблійний церковно-слов'янський текст я подаю головно за т.зв. Єлисаветинською Біблією 1751 р., але подаю сучасним правописом, а не церковнослов'янським, бо це для даної праці значення не має, — мені важливий текст, а не фонетика його. Часом подаю цитати з "Острізької Біблії" 1581 р., основи Біблії Єлисаветинської.

Глибоко сподіваюся, що й ці мої короткі замітки будуть корисні для кожного, хто працює над вивченням старослов'янської мови.

I.

Гебрейські форми.

1. Родівник (*artikel*) *ha* в гебрейській мові сильно поширеній і має дуже виразне значення вказівного займенника цей, той. Грецькі перекладачі часто не звертали на це належної уваги, а перекладачі старослов'янські звичайно опускали грецького родівника, чому виходила, в порівнянні з гебрейським оригіналом, фразеологічна недокладність.

Перекладаючи з гебрейського, доводиться часто це *ha* таки віддавати вказівним займенником, бож гебрейський родівник часто дуже сильний. Особливо це видно в мові українській, що кохается в таких займенниках, чому український переклад мусить звертати пильну увагу на це *ha* (цей родівник в гебрейщіні пишеться разом зо своїм іменником), помітно оживлюючи його. Напр.: I впроваджу вас *el haarec* — до того краю. Вих. 6. 8. *Venatatta hakkesef* — I даси те срібло. Числ. 3. 48. I поставить священик ту жінку (*haissah*) Числ. 5. 18. На цій землі — *al haadamah* Вт. 12. 1. I встали люди того міста (*hair*) Суд. 6. 28. Зробив оце зло (*hara*) 1 Сам. 15. 19. Пор ще Буття 18. 16, 19. 5, 24. 3, 5, 21, 29, 30, 32, 39, 61, 37. 7, 42. 9, 12, Вих. 2. 2, 14, 20, 21. 9. 25, 10. 7, 11. 3, Лев. 1. 9, 14. 33-53, Числ. 5. 15, 1 Сам. 17. 16, Пс. 18.33, 94. 12, 105. 16, 106. 34 і сила т. ін., де родівник зовсім ожи-

ває в українській мові (і в інших слов'янських), хоч перекладачі звичайно не звертають на нього жодної уваги, обезбарвлюючи тим свій переклад.

Правда, російський, напр., переклад часом бере це *ha* на увагу, напр. Вих. 2. 20: *haiš* — этого человека, 6. 8: И введу вас в ту землю (*el haarec*), 10. 7: *haanašim* — этих людей. Вт. 12. 1: *Al haadamat* — на этой землі і т. ін.

Старослов'янські перекладачі не звернули уваги на велику істотну силу гебрейського родівника, бо силу цю зменшив і затушкував їм грецький переклад, з якого вони перекладали; не звернули уваги, хоч засоби старослов'янської мови давали їм повну змогу до того. Напр. Буття 24. 5 *ha iššah* (та жінка) — церк. сл. жена; Вих. 2. 20: *haiš* (того чоловіка) — *chelovečka*; 6. 8: И введу васъ въ землю (*el haarec* — в ту землю). Числ. 3. 48: *Venatatta hakkesef* (це срібло) — ц. сл. И даси сребро, і т. ін. І сильно помилився б дослідник старослов'янської мови, коли б на цих місцях робив висновок про нечутливість цієї мови до вказівних займенників, — тут просте невміння перекладати гебрейського родівника, який живим же був і в мові грецькій.

І дуже рідко, як виключення, знаходимо в старослов'янськім тексті таки оживлення родівника, звичайно за текстом грецьким, напр. Буття: *haddavar* — дѣло сіє; 34. 2: *Nesi haarec* — князь тоя землі. Пор ще гебрейське *hajjom* — наше сьогодні. Яке велике значення гебрейська мова надає родівникові *ha* видно це з 1 Цар. 21. 8, де маємо навіть два читання: з родівником і без нього, а саме: *ketiv* (писане) *hasefarim* (ті листи), а *keri* (читане) *sefarim* (листи).

2. Рід географічних імен в гебрейщині, як і в мові грецькій, завжди жіночий, через що в Пророків, напр., місто Єрусалим, Сіон і т. п. часто прирівнюється до жінок; пор. Іс. 49. 14... 51. 17... і т. ін.

Цікаво, що перекладач Апокаліпса 18. 2 — 10 забув про це, і прийняв Вавилон, в слов'янській мові чоловічого роду, за рід жіночий, як то бу-

ло в грецькому оригіналі: "Вавилонъ... царіє земстіи съ нею... от силы ея... изыдите из нея... язвъ ея... грѣси ея... неправды ея" і т. ін., — усе за грецько-гебрейським текстом (якщо Апокаліпсис був написаний по-гебрейському), де Вавилон завжди жіночого роду, говориться скрізь: она, ея, ей, нею і т. ін., замість: онъ, его, ему, имъ. Помилка вийшла через те, що перекладач не знав, що в грецькій і гебрейській мові назви міст завжди жіночого роду.

Ця помилка в Апокаліпсі не виправлена й до сьогодні.

3. Число. Множина в гебрейській мові твориться доданням до однини -im для імен чоловічого роду, і от для жіночого. В іменах власних з цим не дали собі ради перекладачі і грецький, і старослов'янський: в грецькому тексті гебрейське слово позоставлено й для однини в формі множини, а за цим пішов і перекладач старослов'янський. Напр. гебрейське keruv — наше мало б бути херув, множина keruvim, наше херуви, тимчасом старослов'янський перекладач прийняв множинну форму keruvim за однину, і створив слов'янізовану форму херувими. Так само сталося з серафім, гора Геррізім і ін. — гебрейську множинну форму на -im старослов'янський перекладач прийняв за однину.

Те саме бачимо часто; напр. Втор. 2. 10 гебр. anakim (анаки) — ст. сл. енакіми, emim (тми) — омінні, 2. 11 refaim (рефаї) — рефаїни, 2. 12 chorim (хори) — хорреї. Пор. ще свято Пурим (Pur-im, жеребки).

Щодо форм з o t, то форму Cevaot (ceva — військо, cevaot — війська) наші перекладачі прийняли й усталили як однину: Саваоѳъ.

4. Прикметникове пояснення в гебрейській мові завжди ставиться по іменнику (постпозиція), чим би воно не було висловлено. Так ставляться по іменнику: 1. прикметник, 2. прикметниковий числівник, 3. присвітній займенник, 4. родовий присвітній, і 5. прикладка (апозиція). В мові українській, як і в більшості слов'янських мов, прикметникове пояснення звичайно препозиційне, цеб-

то стоїть перед іменником. Те саме мусіло б бути і в мові старослов'янській, але тут, у мові біблійній, за впливом тексту гебрейського й грецького, завжди маємо постпозицію. Напр. Книга Буття: Ješ lam av zaken 44. 20 (є в нас старий батько) — ц. сл.: Есть намъ отецъ старъ. Вих.: Ангель Господній 3. 2; I звільню вас витягненным раменом та великими судами 6. 6, ц. сл.: мышцею высокою и судомъ великимъ; Через тяжку працю 6. 9, — от дѣлъ жестокихъ. Лев. 24. 6. I покладеш їх на чистім столі — на трапезѣ чистѣ. Числа: I візьме священик святої води (majim kedošim), ц. сл. воду живу 5. 17; Нехай візьмуть червону безвадну корову — ц. сл. юницу рижу непорочну 19. 20. Втор.: Показав тобі свій великий огонь — ц. сл. огнь свой великий 4. 36, Силою своєю великою 4. 37. Сей вопль великий 1 Сам. 4. 6, Богомъ Святымъ Симъ 6. 20. Див це саме Пс. 92. 11, 98. 1 і т. ін.

Ця старозавітня постпозиція сильно вплинула на стиль старослов'янського перекладача, і він переніс її й до Нового Заповіту. Напр. в Єв. Матвія знаходимо (правда, не виключене, що ця Євангелія була написана перве по-гебрейськи): Книжники людскія 2. 4, Идутъ въ муку вѣчную 25. 46, Старци людстія 26. 3, Церковь Божію 26. 61, Народъ многъ 26. 47, Сонмъ весь 26. 59, На облацѣхъ небесныхъ 26. 64 і т. ін.

Тексти не біблійного характеру в староукраїнській мові в своїй більшості знають звичайно слов'янську препозицію, а постпозиція не часто в них. Напр. це бачимо в "Слові о полку Ігореві" 1187-го року: Начати старыми словесы трудныхъ повѣстій о полку Игоревѣ... по былинамъ сего времени... растекашеть ся мыслю по древу, сѣрымъ волкомъ по земли, шизымъ орломъ под облаки"...

За біблійним впливом по всіх слов'янських мовах утворилося багато традиційних виразів, де прикметник постпозиційний, хоч звичайно в житті мові панує препозиція; напр. у мові українській: Дух Святий, Служба Божа, закон Божий, воля Божа, Син Божий, Царство Небесне, і багато т. ін.

Прикладка (апозиція) в гебрейській мові так само постпозиційна, це бо ставиться по іменнику, що цілком перенесене й до перекладів грецького та старослов'янського. Така прикладка, висловлена одним іменником чи іменником з займенником, в гебрейській мові звичайно не мислиться за прикладку. В слов'янських мовах, особливо в мові українській, ця прикладка звичайно препозиційна. Напр. Числа: *Le Aha-ron hakkohem*, ц. слов. Аарону жерцу 18. 28, укр. Священикові Ааронові. И даси ю ко Єлеазару жерцу 19. 3, укр. И даси її священикові Ел'азарові.

Ааронъ братъ твой 20. 8, укр. Брат твій Аарон. 2 Хр. 2. 6: *David avi*, ц. сл. Давидъ отецъ мой, укр. Мій батько Давид. Рут. 3. 9: *Anochi Rut amatecha*, укр. Я твоя раба Рут.

Надзвичайно рідко така прикладка в гебрейській мові ставиться перед іменником, напр. Числа 20. 14: *AchichaJisrael* — твій брат Ізраїль, див. 1 М. 48. 2, 1 Цр. 1. 21, 14. 8, 20. 32, 1 Хр. 17. 7, 29. 24, Числа 12. 7, 8 і ін. Крім цього слова *rabbim*, великий, ужите в Біблії три рази перед іменником, напр. Пс. 89. 51: *Kol rabbim amim* — всі великі народи.

(Далі буде). **Іларіон.**

КНЯЗЬ КИЇВСЬКИЙ АСКОЛЬД І ПЕРШЕ ХРЕЩЕННЯ РУСИ.

Питання про Християнство на Руси до Володимира, як і взагалі питання про перші часи України-Руси, належать до найменше висвітлених у нашій історії. Серед таких темних сторінок цієї історії зокрема заслуговують на увагу ті, що торкаються особи князя Аскольда й зв'язаним з його добою першим наверненням на Християнство Руси. Це питання притягує увагу дослідників уже понад півтораста років, і в способах розв'язання його до цього часу не дійшли вони до згоди. Тому кожна нова гіпотеза, яка намагається дати нове освітлення цій знаменній події, мусить заслуговувати на увагу.

Перш за все зупинюся на тому неповному матеріалі, який ми маємо з приводу цих подій у наших джерелах. Наш Літопис оповідає, що в Києві з'явилися воєводи Рюрика, Аскольд і Дир, звільнili Київ від підлегlosti хозарам, підкорили сусідні племена, і в 860 році напали на Малу Азію й піdstупили до самого Царгорода. Імператора Михаїла III того часу не було в Царгороді, і від страшної загрози місто врятувало чудо Влахернської Божої Матері: за однouю версію Ікону обнесли мурами міста, за іншою — шати Ікони опустили в море: відразу почалася буря, і

Аскольд з своїм військом примушений був відступити.¹

Патріарх Фотій, за якого стався цей напад, писав в "Окружному Посланні", що незабаром було складено мирного договора між Руссю та Візантією, Аскольд охрестився, і до Руси виряджено було Єпископа, який охрестив народ.

Друге джерело, — імператор Костянтин Порфирогенет в біографії свого діда, Василя I Македонця, що був наступником Михаїла III, писав, що не Фотій, а його наступник, Ігнатій вислав на Русь Єпископа, який хрестив її. Писав він і про те, що дід його, Василь I, склав договора з Руссю.

Літопис оповідає, що в 882 р. до Києва приїхав Олег з сином Рюрика Григорієм, і наказав забити Аскольда й Дири, як узурпаторів, — бо не були княжого походження. Над могилою Аскольда побудовано церкву св. Миколая.

Біля цього питання висловлено було багато різних думок. Ряд видатних учених: Є. Голубинський, В. Пархоменко, В. Мошін, а в останні ча-

1) З приводу цього чуда складено було молитву: "Взбранной воеводі побідительная, яко ізбавльшеся от злых..."

си Г. Вернадський уважають, що напад на Царгород зробила не Київська Русь з Аскольдом, а Русь, що жила на берегах Озівського моря й мала осередком старо-грецьке місто — Таматарху, яке в наших Літописах називали Тмутаракан. Похід на Царгород вони зв'язують з оповіданнями про напади якоїсь Руси на берегах Чорного моря: в VII ст. на Сурож-Судак, в IX — на Амастриду. Обидва напади супроводились чудом, — у першому св. Стефана Сурожського, в другому — св. Георгія Амастрідського, і наверненням нападників на Християнство. В. Вернадський вважає навіть, що Тмутараканська Русь стала зарідком Християнства всієї Русі.

З другого боку поважні історики відстоюють погляд, що дійсно нападала на Царгород Київська Русь з Аскольдом на чолі, і внаслідок договору вона прийняла Хрещення. На чолі цієї групи істориків стоять М. Грушевський (який вважає Аскольда й Дира не варягами, а слов'янами, нащадками Кия), І. Крип'якевич і ін.

Наведені імена свідчать, як тяжко розібратися в неясних вказівках наших джерел, і яка важлива кожна спроба пролити світло на це темне питання. Одною з таких спроб є нова праця М. Таубе², основні пункти якої я подаю нижче.

М. Таубе, на підставі вивчення скандинавських і латинських джерел³ приходить до висновку, що варяги йшли із Швеції на опанування східнослов'янських земель різними шляхами; з Упсалі йшла хвиля західників у напрямі Ладозького озера та р. Волхова. Вони оволоділи Ладогою, Ізборськом, Новгородом (862-866). Перед вів Рюрик.

Друга хвиля йшла з м. Бірки на землю корсів; один з ватажків цих варязьких ватаг, Аскольд (або Оскольд) пройшов далеко в глибину країни, й там узяв багате місто Апулію. Його захищало 15.000 вояків,

але пощастило договоритися з ними й припинити боротьбу завдяки присутності серед варягів та серед захісків міста християн.

Це темне місце автор тлумачить так: Апулія — це “Ополіе”, місто полян. Тільки Київ міг зробити таке враження багатством золота та срібла. З другого боку відомо, що він був тоді під владою хозар, серед яких ширилося Християнство. Таким чином автор робить, — правда досить сміливий, — висновок, що Апулія — це Київ. Така концепція дає йому можливість не зв'язувати Аскольда з Рюриком: варяги Рюрика та варяги Аскольда походили з різних міст, і Аскольд не мав жодних зв'язків з Рюриком.

Далі зазначає він, що отої шлях Німаном, яким міг прийти Аскольд, та Прип'яттю, як показали археологічні досліди останніх часів, мають багато варязьких могил та пам'яток, зокрема біля міста Гродно. З другого боку на берегах Німана збереглися назви “Русь”, “Рос”, “Варрос”, “частина території в околицях Німана ще в XIII ст. звалася “Рушія”. Він робить висновок, що звідти Аскольд міг перенести до Дніпра назву “Русь”. Виходячи з цих припущень, М. Таубе пояснює перші слова Початкового Літопису під 852 роком: “Наченшу Михаїлу царьствовать, начася прозивати Русская земля”. Імператор Михаїл III, проголошений царем ще дитиною, з 856 року почав самостійно правити. Роком 856 Таубе датує захоплення Аскольдом Києва-Апулії.

Київ часів Аскольда був уже багатий, могутній торговий і культурний осередок. Він лежав на шляху, який зв'язував два океани, — Великий океан — Китай — з Атлантическим, з країнами Фландрією, Францією. Цей шлях ішов через Київ, Прип'яттю, на Польщу, Моравію, Чехію, Німеччину. На часи Аскольда припадає складення митного уставу в Рафелштедті (Баварія), в якому згадується торгівля з Руссю (за цісаря Людовика Німецького, 876 р). Стосунки з західною Європою не обмежувались цим: відомі стосунки з Ренгенбургом, що був тоді політичною та культурною столицею Німеччини.

2) Michel de Taube: *Rome et la Russie avant l'invasion des Tatars (IX - XIII s.). I. Le prince Askold. Les origines de l'état de Kiev et la première conversion des russes (856 - 882)*. Paris, 1947.

3). Головне: Rembertus: Vita Anselmi. S.S. R.R. D.I.

Перед добою Аскольда західні місіонери збільшили свою увагу до народів Сходу. На півночі засновуються єпископства в Гамбурзі, Бремені, з метою посилення місійної діяльності в Швеції, на берегах Балтійського моря. Тому чимало варягів приходили в Україну вже християнами. З Регенсбурга, Зальцбурга, Пасау розходились місіонери, які, разом з Християнством несли й латинську культуру, напр. у Моравію. М. Таубе вважає, ніби вона поволі просякала й до Руси, і вплив її позначився на тому, що до церковної термінології прийшло кілька латинських слів, напр.: олтар, хрест, які не мають спільногого з грецькою мовою. Це питання складне, яке вимагає авторитетного філолога; ці слова могли, скажемо, з Моравії поширитися по інших слов'янських землях.

Зв'язки з Заходом не обмежувалися Німеччиною та Скандинавією: вони захоплювали Богемію, де Прага була добре відома Русі, та Моравією. Одночасно з появою Аскольда на Дніпрі, святі брати Кирил та Методій з'являються в Моравії, в 863 р. у князя Ростислава, що був уже християнином.

Рівнобіжно ширяться зв'язки з Болгарією, яка в середині IX ст. досягла найбільшого розцвіту політичного та культурного. В 864-865 рр. князь Борис прийняв Християнство. З Болгарією Аскольд мав якісь зв'язки, — на це вказує факт, що сина Аскольда забили болгари 864 року.

До цього треба додати старе оповідання про Апостола Андрія, що потрапило до нашого Літопису: відвідавши береги Дніпра, гори, де згодом мав бути Київ, Апостол плив на північ, на Волхов, до країни варягів, та Риму. Цим, каже Таубе, в'язався вступ східної, слов'янської Європи до християнського світу. Відповіддю на це оповідання він вважає оповідання про перенесення св. Кирилом та Методієм до Риму мошій Клімента, який прийняв мученицьку смерть в Херсонесі, а звідти перенесено мощі до Костянтинополя, і нарешті — до Києва, за Володимира Св. Є в М. Таубе дуже цікава загадка про фреску в церкві св. Клиmenta в Римі, де було

поховано св. Кирила: Апостол Андрій та Климент стоять на сторожі біля могили його, — "Апостола слов'ян", як перші просвітителі Руси. Та чи це фреска давня?

Таке було становище юної Української Держави, очолюваної Аскольдом на світовій арені. Вона була зв'язана міцними нитками з Азією й Європою, і могутня стихія Християнства, що підкоряла Європейські народи, з різних боків наближалась до неї. За таких умов договір Аскольда з Візантією й перше Хрещення Руси набуває величезного значення. М. Таубе датує договір Аскольда з Візантією — з Василем I, як писав його онук, Костянтин Порфирогенет, — 874 роком.

Докладно аналізує М. Таубе питання про Хрещення Руси та самого князя Аскольда. Ми маємо дві вказівки й дві дати. Патріарх Фотій писав, що це він надіслав Єпископа до Руси, який всіх охрестив. Костянтин Порфирогенет твердив, що Єпископа послав наступник Фотія, Патріарх Ігнатій, після підписання договору з Василем I Македонцем. М. Таубе вважає, що тут мова іде про два окремі факти: Фотій надіслав Єпископа до Тмураракані, а Ігнатій — до Києва. Треба визнати, що таке пояснення дуже слабе, щодо Тмураракані. Навпаки, щодо Києва, думки автора цікаві. Він вважає, що цим першим Єпископом був дійсно Михаїл, якого Ніконівський Літопис наш називає першим Митрополитом. В Якимівському Літопису є така вказівка: "Михаїл дякував Богові й пішов до Болгарії". В цьому Михаїлі М. Таубе, як і В. Татищев, бачать цього Митрополита Михаїла. В Якимівському Літопису оповідається про чудо з Євангелією, яка не згоріла на вогні, куди вklав її Михаїл: це зробило велике враження на присутніх і сприяло поверненню їх на Християнство. Про таке чудо за часів Василя I серед Русі, оповідав Костянтин Порфирогенет: це зміцнює переконання М. Таубе, що Михаїл є той Владика, якого вирядив на Русь Патріарх Ігнатій за Василя I. Серед болгарських Владик того часу він дійсно знайшов Єпископа Корфу, що носив ім'я Михаїла.

Підкresлення своєї гіпотези М. Таубе знайшов у проф. П. Ковалевського, у такому його припущені. В 1915 р. в Звіринецьких Печерах у Києві було знайдено рештки двох церков, присвячених — одна св. Михайліві, друга — св. Василеві. Проф. Ковалевський висловив думку, що присвячена перша з них патронові першого Митрополита; приймаючи цю думку, М. Таубе вважає, що друга була присвячена патронові імператора Василя I, що сприяв першому Хрещенню Руси.

Щодо самого Аскольда, М. Таубе вважає, що він був охрещений раніше, бо ніхто не згадує Хрещення його, а тільки Руси. Проте й Літопис, і усна традиція вважали його християнином. Після смерти Аскольда над ним поставлена церква св. Миколая, — очевидно таке ім'я мав він після Хрещення. Це ім'я було ніби дуже рідке, не тільки на Сході Європи, але й на Заході; воно стало ширитися після перенесення мощей св. Миколая з Мир Ликійської до Бару, в 1087 р. Але між 858-867 рр. папський престол займав Миколай Великий, який дуже сприяв християнізації північно-східньої Європи. Таубе вважає, ніби дати ім'я Миколая Аскольдові міг тільки латинський священик, і не пізніше 867 р., по смерті папи. Звичайно, це тільки недоведене припущення.

Про те, що Аскольд був християнин, свідчить те, що коли його забили агенти Олега, над могилою його збудовано церкву св. Миколая. М. Таубе гадає, що Олег не відразу опанував Київ, і наступником Аскольда був Дир, теж християнин, який побудував церкву. Самий факт спорудження церкви над могилою Аскольда свідчить, що його було поховано не як узурпатора, а як князя. Він припускає, що церкву було зруйновано за Святослава, коли, після смерті Ольги, почалася реакція поганства. Пізніше церкву було знов відбудовано, і назва "Аскольдова могила" збереглася до ХХ ст.⁴ В Якимів-

ському Літопису Аскольда названо "преподобним", що свідчить про пошану до нього народу.

Які підсумки можна зробити з праці М. Таубе? З його книги (яку я переказую тут з великим скороченням і за іншим, ніж в автора, порядком), встає близькуча картина князювання Аскольда. Звільнення Києва від хазар, об'єднання сусідніх племен по Дніпру, похід на Царгород, договір з Візантією 874 р., перше охрещення Руси, перший єпископ у Києві, стосунки зо Сходом і Заходом: як далека ця імпозантна діяльність князя Аскольда від наївних легенд про Рюрика! Свої висновки М. Таубе підpirає покликом на видатного історика В. Ключевського, який писав, що "Руська Держава була заснована діяльністю Аскольда, а за ним Олега. З Києва, а не з Новгорода пішло об'єднання слов'ян. Влада варязьких вікінгів в Києві стала гніздом, з якого пішла федерація слов'янських племен та сусідніх финських, і створила першу Руську Державу".⁵ Тенденційна редакція перших наших Літописів, намагання редакторів їх переконати читача в єдності княжої влади, початок якої йде від Рюрика, мала наслідком затушковання діяльності князів, не звязаних з Рюриком, в тому числі й Аскольда.

Праця М. Таубе не вільна від надто сміливих припущень, у ній є спірні твердження, і деякі з них будуть відкинені, але цінність її полягає в притягненні різноманітних нових джерел, у намаганні автора по-новому освітлити питання й дати свою струнку концепцію.

Проф. Н. Полонська-Василенко.

5) В. Ключевский: Курс русской истории, т. I. Москва 1923, ст. 175.

Українські меценати, — допоможіть "Нашій Культурі" подвоїтися розміром!

Дорогий Читачу! Якщо кожен з Вас приєднає "Нашій Культурі" хоч одного нового передплатника, то Видавництво змогло б подвоїти розмір цього журналу.

4) Останню церкву св. Миколая на Аскольдовій могилі (цвінтарі), збудовану на початку XIX ст., зруйновано в 1935 р., разом з цвінтарем.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ПАРАФІЯ В ПОЛТАВІ.

“Нема краще, як у нас, у Полтаві: зійдуться люди, поговорять, — і тихо, мирно розійдуться”. Так в голос міркував собі старенький дідусь, сидячи на лавці біля воріт Архієрейського будинку в той час, як з двору цього будинку розходилися люди, що вислухали тільки І Універсала Центральної Ради. Універсала голосно зачитав Диякон з паперти церкви Кальнишевського, що стояла на Архієрейському подвір'ї, перенесена сюди з Роменщини (потім згоріла).

Так же тихо й мирно була відкрита в Полтаві в кінці 18-го року перша українська парафія. Ініціативу взяли на себе професори полтавських середніх шкіл. Були зібрані підписи, і подано прохання до правлячого тоді Полтавською Єпархією Єпископа Феофана. І дивно, що цей Єпископ, духівник царя Миколи II-го, відомий своїми правими поглядами, дав дозвіл заняти Воскресенську церкву, що не мала в цей час Настоятеля, і відправляти в ній Службу Божу українською мовою.

Професори негайно заходилися перекладати Літургію на українську мову. Найбільше праці приклади Щепотьїв, Голобородько, бр. Булдовські й ін. Викладач співів І-ої гімназії Попадич зорганізував великий хор, і пристосував переклад до нотного співу. Першу вроочисту Службу відправив митр. Протоєрей Лісовський (Інспектор духовної школи) в асисті Прот. Булдовського, Прот. Горяніова й ін., при двох Дияконах. Церква не вмістила всіх бажаючих, і багато людей стояло коло церкви. За Літургією Прот. Лісовський виголосив палку промову, в якій нагадав, що в минулому все життя українського народу було міцно пов'язане з Церквою, і відкриття української парафії є продовженням нашої віковічної традиції. Треба було чути, з яким запалом промовляв цей старий-старий, сивий Протоєрей, і бачити, з якою повагою слухали його присутні українці!

Не обійшлося без інциденту. По Молебні промовляли дехто з профе-

сорів (Щепотьїв, І. Прийма). Один із промовців згадав у своїй промові українських письменників, народжених на Полтавщині, між іншими Є. Гребінку. Серед присутніх мабуть був агент НКВД (тоді ЧК). Він доніс ЧК, що промовець згадав, начебто українське військо вже дійшло до ст. Гребінка. Промовця викликали в ЧК, але справа вияснилася, і промовця випустили на волю...

В 1919 році Полтаву захопили “добровольці”, і коли вони через декілька місяців покинули місто, з ними від’їхав і Єп. Феофан. Полтавська єпархія залишилася без Єпископа. Тоді українці згадали, що в селі Плішивець живе “на покої” Єп. Парfenій, бувший Ректор Кам.-Подільської Духовної Семінарії, а потім правлячий Тульський Єпископ. Він був добре відомий, як “цирий українець”, який, бувши Ректором, виховав ціле покоління свідомих українців із своїх учнів. Відомий він був і як редактор перекладу Євангелії на українську мову П. Морачевського. Знали, що він живе в рідному Плішивці, де його батько був колись дяком; там він збудував на свої кошти чудову церкву, і тепер правив там Службу Божу, як звичайний Священик. До нього поїхала з Полтави депутатія, упросила його взяти на себе тяжкий труд управління Полтавською Єпархією, привезла “на волах” (бо коней не було) в Полтаву, і він оселився в монастирі.

Часи були тяжкі: більшовики всіма засобами намагалися руйнувати Церкву, не залишали в спокої Й Владику, робили допити, труси, але Єп. Парfenій, не дивлячись на слабий стан свого здоровля, хоч і скаржився іноді на те, що більшовики не дають йому спокою, що часто турбують його, але до кінця свого життя непохитно стояв на своєму посту, твердо захищав свою паству й Церкву від безбожних ворогів і вмер, як личить православному Ієparху, залишивши по собі світлу пам'ять.

Проф. М. Садilenko.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ЗАМІТКИ.

Три роки праці УВАН в Канаді.

13 березня 1952 року минуло рівно три роки праці У. В. А. Н. в Канаді в Вінніпегу. Перша сесія УВАН 13.III.1949 р., присвячена пам'яті нашого великого поета Тараса Шевченка, відбулася в залі Інституту "Прогресів". Три роки... Скільки тяжкої праці, скільки сил і енергії було покладено членами, а особливо Президією УВАН! Скільки перешкод доводилося їм перемогти, закидійши до тих успіхів, які можемо тепер ствердити.

1. Друковані видання УВАН: а). 8 випусків "Славістика", б). 2 випуски "Українські вчені", в). 2 томи серії "Наввозванчої", г). видання Творів Тараса Шевченка, і т. ін. Це вже той реальний вклад до української науки, який широко можемо вітати. Три роки часу не пропали марно.

2. Академічні вклади й реферати, які почалися також три роки тому для ширшої публіки по неділях в Укр. Народному Домі, Президія якого безкоштовно відступила для цього свою салю. Виклади продовжуються з невеликими перервами ввесь час, і вже мають свою більш-менш постійну автодорію.

3. Нав'язані зв'язки з українськими науковими й культурними установами та видавництвами, й обмін видань.

4. Президія УВАН нав'язала також зв'язки й обмін друків з іншомовними науковими установами й Університетами в Канаді, в Америці та Європі.

5. УВАН згуртувала ряд українських видатних професорів і учених, як: Л. Білецький, Митрополит Іларіон (І. Огієнко), Я. Пастернак, Павличенко, Кірконел, Сімпсон і багато інших.

6. УВАН зібрала й далі збирає бібліотеку, що має вже біля 1000 томів.

В 1951 р. передчасна смерть забрала першого Президента УВАН, Дмитра Дорошенка, видатного наукового й громадського діяча. Це велика й тяжка втрата не тільки для УВАН, а й для всього українського громадянства.

В 1951 р. відбулося три сесії: 1. Свято Т. Шевченка, 2. Жалібна Академія пам'яті Президента Д. Дорошенка і 3. Святкування тридцятілля заснування Українського Вільного Університету, а також вручення грамот: 1. на 25-літній ювілей письменника Уласа Самчука, першого дійсного члена Мистець-

кої Секції УВАН, і 2. Грамоту Призначення на 25-ліття ювілею українського танку. Прихильні оцінки праці УВАН зустрічаються все частіше як в українській пресі, так і в чужомовній.

Три роки тому праця УВАН почалася без усіх матеріальних засобів. Члени фріклися всяких оплат та гонорарів. Працювали ідейно, хотіли поставити й тут високо українську науку. Українські установи, організації: Народний Дім, Українська Книгарня, Укр. Народний Союз та окремі громадяни побачили цю безкорисну відану працю, зрозуміли важливість такої установи, як УВАН, для української культури й науки, і прийшли на поміч й допомогли фінансово видати кілька випусків друком. Часописи: "Канадський Фармер", "Новий Шлях", "Український Голос" й ін. містили щомісяця звідомлення з праці УВАН.

Таке відношення, така співпраця громадянства з УВАН дає моральну підтримку членам УВАН в продовжуванні їхньої вільної наукової праці, не зв'язаної ніякими обмеженнями, ніякими заборонами, які панують тепер на наших рідних землях.

Було б дуже важливо, якби українське громадянство й надалі, крім моральної підтримки, дало також можливість видати ще ряд наукових праць, які вже лежать написані й готові до друку в УВАН.

К. Антонович.

"Інфляція Людини", — передова стаття в ч. 3 "Нашої Культури" Митрополита Іларіона. Це виключна глибоко-філософічна проблема, яку автор так широко охопив і в такій популярній формі подав. Автор узяв істотнішу причину трагедії сучасності, дав їй своє освітлення й показав шляхи виходу з сучасного трагічного становища. Сучасні політики багато дебатують, іноді політикантствуєт, дуже мало задумуючися над тим, що привело до "інфляції Людини", і не враховують, що відродження людства або окремих народів не можливе без здійснення того, на що автор указав у цій цінній праці. Чікаго. Інж. Йосип Оберемко.

Читачу, — конче поплати свої за леглості й конче пришли передплату на 1952 рік!

РІЗНЕ.

Заслуги Федора Лизогуба в справі українізації Полтавщини, де він був головою Земства, величезні. Він урядив курси українознавства для вчителів, для ширшого кола. За участь на таких курсах пок. М. П. Василенко 1913 року не був затверджений приват-доцентом Київського Університету. Склад службовців в Полтавському Земстві, — в ньому знаходили притулок “неблагонародні” українці. Треба згадати ще заходи Ф. Лизогуба в справі українського мистецтва, напр. був побудований всім відомий Земський будинок в українському стилі. Членами Земської Управи за Лизогуба були свідомі українські патріоти: Данельський, Данковський тощо. Треба згадати й відому земську виставу 1909-го року в Полтаві, яку відвідав російський цар Микола II. Цар занетерпелився, коли побачив напис українською мовою й запитав: “На каком это языке надпись?” А Ф. Лизогуб сміло відповів: “На нашем украинском!” За цю відповідь Ф. Лизогуб попав в неласку царя. Таких фактів про Ф. Лизогуба можна назирати не мало. Взагалі культурна народницька діяльність Полтавського Земства за Лизогуба поставила це Земство на високий ступінь, порівнюючи з іншими Земствами й сприяла піднесення добробуту населення та його національної свідомості. Проф. Н. Полонська-Василенко.

Доля П. Постишева, сталінського намісника України, була страшна. Преса подавала, ніби він був виключений з партії й помер від сухіт в Кремлівській лічниці. Знаний член комуністичної партії, попавши на заслання, розповідав, що Постишев все допитували по справі, яку йому “пришило” само НКВД. Цей комуніст твердив, що бачив Постишева на очних ставках, — усе лице його було в синяках. А одного разу Постишева принесли на очну ставку на носилках, — “це вже не був Постишев, а тільки куски м'яса... Його дико мордували”... (“Вестник Института по изучению СССР”, Мюнхен, ч. 1 ст. 145).

Засудженці з процесу СВУ (“Союз Визволення України”) прибули до Ярославського Політичного Ізолятора на початку осені 1930 року. Серед прибулих були: Віце-президент Української Академії Наук С. Єфремов, б. Міністр УНР А. Ніковський, академік Слабченко, б. Міністр УНР Чехівський ін. Привезли суди й Митрополита зруйно-

ваної большевиками Української Автокефальної Церкви Миколу Борецького, — він був явно психічно хворий (“Вестник Института по изучению истории и культуры СССР”, Мюнхен, 1951 р., ч. 1 ст. 140-141).

Німецька катівня. Хочу написати дані про мордівню в Собіборі лісі коло Володави на Холмщині. Там і на Майданіку в Люблині німці найдовше мордували людей на Сході. Я мав там довірочного чоловіка, який повідомляв мене, кого й скільки помордовано. То був один свідомий заліздоржний робітник. Він брав зараз джагана на плечі й щось там робив, а при тім робив рахунок, скільки й кого привезено до мордування. Само собою, що то була строга тайна. Мордувалося спочатку в одній камері, а пізніше у двох. Така камера мала все з гуми, то є стіни, підлогу й стелю. На середині був отвір, яким випомповувалося повітря і люди гинули. Їм виходила кров із рота, носа й вух. То є найтяжча смерть, бо від кулі гине людина по кількох секундах, від втомлення тратить при томність по 1-2 мінuti, від повіщення криміналістика виказує, що найдовше видержав один у Відні 11 мін., а тут смерть наступала по 15 мінатах. Мордованих зганяли в одну кімнату 425 осіб, і то без розбору чоловіків, жінок і дітей, мовлячи, що їх ведуть до купелі і пускали машину в рух. Випомповувалося повітря і люди душилися, їх обливала кров з рота, носа, вух і очей. Як жертви погинули, то вибивалися їм золоті зуби, в кого були, звозилися на метрові купи, обсиалися фосфором тіла, і все палилося. Цю роботу робили жиди, яким обіцяли життя за їх труд. Пізніше допасовано було каналки (рурки), якими стікає товщ, з якого робили мило до вмивання. Там мордовано жидів із Франції, Бельгії, Відня, Варшави, та довколишніх міст і сіл Польщі. Поляків замордували 10 вагонів з Варшави, а українців 4 вагони з Волині. По упадку Києва ту фабрику зліквідовано. Як остання жертва там було 419 українців, головно старих дідів та малих дітей. Їм дано наказ не випростовуватися, а хто випростувався, того застрілено. Перший раз попали діти, а потім діди випростувалися всі разом. Мене повідомлено, що всіх жертв було 620.000 душ. Чи це число не є трохи прибільшене, не знаю, але як прибільшене, то не багато. Там німці вистелили це місце травою і посадили дерева, аби сковати свої злочинні вчинки. 28.IV.1952. Священик.

(Продовження зо ст. 3 — 4)

190.831. Як бачимо, грекокатолики масово вертаються до Віри своїх батьків!

30-ліття української православної Громади в Брендоні, Ман., вроцісто відсвятковано в неділю 1 червня 1952 р. На Святі був і М. Іларіон, і виголосив Слово: Згода чуда робить.

Українські літні курси. Від 2-го липня до 10-го серпня 1952-го року відбудуться Українські літні курси. На Курсах будуть викладатися такі предмети: Українська мова й література, Історія, Релігія, Народній спів, Драма, Провідництво, Культура, Хор, Танці, Географія, Інструментальна музика, Дяківство. Курсанти у Вінніпегу будуть перебувати в Колегії св. Андрея, а дівчата в Дівочому Інституті. Курсанти в Торонто будуть перебувати в призначених для них приватних помешканнях.

Вищі Освітні Курси ї цього року уряджує "Осередок Української Культури й Освіти" в Вінніпегу й Торонто.

Вийшла бібліографія праць Проф. Д-ра Дмитра Чижевського, яка охоплює 291 назуву, з 1924 по 1952 рік. Спис цикlostилевий.

† **Д-р Іван Зілинський**, професор Карлового Університету в Празі, колишній професор Ягайлонського університету в Кракові, наш відомий мовознавець "тихо заснув в неділю 20 квітня 1952 р. о 3-тій годині ранку. Похорон відбувся в п'ятницю 25 квітня 1952 р. о год. 15.30 з каплиці на кладовищі в Празі-Бубенчі. Заупокійна Служба Божа відправлена в суботу 3 травня ц. р. о годині 7.45 в церкві св. Готгарда в Празі-Бубенчі. Д-р Орест Зілинський, син, Уляна Зілинська, другина."

† **Д-р Зенон Кузеля**, голова Центральної Управи Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, помер у суботу 24-го травня 1952-го року, у шпиталі в Парижі, по довшій і важкій недузі. Похорон відбувся 27 травня 1952

р. на кладовищі Сент-Іан у Парижі. Народився З. Кузеля 23 червня 1882 р.

† **Іван Рубчак**. Українська преса повідомила, що у Львові помер на 78 році життя відомий український актор Іван Рубчак, що був одним з творців українського театру в Галичині. Театральну працю провадив усе своє життя.

Проф. В. Шугаєвський: Нищення в Україні культурно-національних цінностей, — цю статтю передрукавав з нашого місячника "Новий Шлях" у Вінніпезі ч. 44 за 15 квітня 1952 р.

Тридцять новель В. Стефаника в перекладі на мадярську мову вийшло в Ужгороді (Видавництво "Радянська Школа"). До тексту долучено автобіографію письменника і пояснення, що автор описує життя західно-українських селян "під гнітом поміщиків і австро-венгерської монархії".

Виправлення. У статті В. Шугаєвського (про печатку) в ч. 7 "Нашої Культури" треба читати, що Святий тримає чотирикінцевий хрест, а не трикінцевий.

На Фонд Видавництва "Наша Культура" зложили: В. С. Плавюк 10 дол., М. Малюжинський 2.50, Д. Сас 2.00, о. Іван Ткачук 1 дол. Усім сердечна подяка!

На шлюбному прийнятті Володимира Й Галі з Гаврилюків Гельмич, на заклик п. Григорія Баляса, на пресу жертвували такі особи: По \$5.00 — молодята Володимир і Гаяля Гельмич, п-ство Я. і Т. Гельмич. По \$1.00: Г. Баляс, Н. Кушнір, Прасоль, І. Гельмич, Н. Гаврилюк, Липка, Сматюк, Миславчук, А. Мизерота, В. Масник, І. Каптій, Литвин, Дзіх, Г. Бабяк, М. Ковалчук, І. Івасенко, Садовський, І. Юзвишин, І. Шпит. По 50 центів: Кудзик. Дрібними 60 ц. Разом \$30.10. З цієї суми на "Нашу Культуру" \$17.05, а на "Український Голос" \$13.05. Усім жертвводавцям сердечна подяка, а новоповінчаним — щастя, здоров'я й многих літ життя!

Зміст 8 (173) числа за червень 1952 р. на уково-популярного місячника "Наша Культура": Д-р Ю. Мулик-Луцик: Свято праці. — І. Огієнко: Любов. — Сімдесятліття Митрополита Іларіона. — М. Чарторийський: Улюблени. — Різне. — Хроніка нашого культурного слов'янській мові. — Проф. Н. Полонська-Василенко: Князь Київський Аскольд і перше Хрещення Русі. — Проф. М. Садиленко: Перша українська парафія в Полтаві. — К. Антонович, І. Оберемко: Рецензії, огляди, замітки. — Різне. — Хроніка нашого культурного життя. — Нові книжки. — Річна передплата \$2.50, окреме число 25 центів. Адреса:

"Nasha Kultura", 804 Magnus Ave., Winnipeg, Man. Canada.

